

GONDOLATOK A MŰHELYBEN

A Sargasso-tenger (Polifonikus korall)

■ A nőstény angolna öt-tíz évig magányosan, édesvizekben tölti az életét. Utána aztán, amikor megéri rá az idő, amikor eljön az ő ideje, egyszer csak megindul. Vajon hirtelen, minden átmenet nélkül indul-e meg, mikor hosszú testén, mint valami félvezetőn, végigáramlik a bizsergés? Vagy miután már sehogyan sem találja helyét a megszokott állóvízben, csak hagyja magát sodortatni az árral, míg tudatosul benne a cél? Nem tudom. Az azonban bizonyos, hogy amikor végül tudatosan útra kél, nem ismer többé fáradságot. Ha kell, még a szárazföldi utat is vállalja. Átkel árkon-bokron, mezőn és gabonatóblán. Mindezt azért, hogy eljusson ívóhelyére. Őselemébe, a sós tengervízbe, melynek sója ott kering a mi vérünkben is... De mi vezérli őt hosszú útján a távoli Sargasso-tengerbe? Talán a gravitációs hullámok, a tengeri áramlások vagy génjeinek nemzedékről nemzedékre öröklődő software programja, fájának ősemlékezete? A genetika néhány esetben kezdi már megfejteni egyes konkrét életfunkcióink átöröklési kódját, de ezzel a válasszal még adósunk marad. Akárcsak azzal, hogy mitől hajt ki tavasszal a rügy, és bimbózik a virág, vagy mitől ágazik szét a szarvas agancsa. Ösztönösen eddig is éreztük, a genetika felfedezése óta pedig tudjuk, hogy minden életjelenségünk mögött ott rejtőzik valami titkos kód, s annak képletében egymással összhangban a mérce és az arány.

A maga módján minden ember ezt a kódot kutatja, melyet az antik kultúra a harmóniában keresett, az angolna pedig nemzedékről nemzedékre, újra és újra csak a Sargasso-tengerben talál meg.

Helsinki, 1994

A kötél-táncos és a bohóc (Játékos amforák)

■ A kötél-táncost mindenki ismeri. Ha nem a cirkuszból, akkor legalább a televízió képernyőjéről. Amikor elindul, teljesen merev derékkal lépdél a kifeszített sodronyon, mintha csak hímes tojásokon lépdélne. Nem néz se jobbra, se balra. Tán még a nyelvét is a szája közepén tartja, nehogy kibillenjen az egyensúlyból. Közvetlen elől- vagy hátulnézetből teste szinte teljesen szimmetrikusnak tűnik, mintha csak maga lenne a kiegyensúlyozottság szó szerinti megtestesítője. A kiegyensúlyozott ember nyugalmi állapotban van, mint a kötél-táncos. Kedélyállapota egyik irányba sem leng ki szeszélyesen, mert már nem vágyik semmire. Elégedt, tehát boldog. Olyan, mint egy klasszikus görög amfora...

A cirkuszban a kötél-táncos után általában a bohóc következik. A bohóc bizonytalan, tétova léptekkel indul meg a kötélen. Csetlik-botlik, karjával dupla propellerként szinte légörvényeket támaszt, miközben csípője jobbra-balra kileng. Testtartása távolról sem szimmetrikus. A kötélről azonban valami csoda folytán mégsem zuhan le, mintha csak egy láthatatlan kéz tartaná vissza. Ám az sem len-

ne elegendő, ha bármelyik mozdulatát egy pillanatra is kimerevíténék. A mélybe zuhanástól ugyanis kizárólag az állandó mozgás menti meg. Az, hogy az egyik egyensúlytalan testhelyzetből gyors egymásutánban billen át a másikba, paradox módon így teremtve meg közöttük a pillanatnyi egyensúlyt...

A bohóc nem kiegyensúlyozott. Mozgásban van, tehát elégedetlen. Nem olyan, mint egy görög amfora... Az én munkáim sem olyanok. Remélem, hogy ennek ellenére lehet őket szeretni!

Budakeszi, 1997

A fabábú megszólal

■ Fenti kísérőszövegeim húsz-huszöt évvel ezelőtt születtek egy-egy konkrét kiállításom margójára, amikor a művészek körében még nem volt divat hosszú, mankóként szolgáló leírásokat mellékelni műveikhez, hogy megálljanak a lábukon. Az én írásaim nem magyarázatok, hanem inkább párhuzamos irodalmi variációk egy témára. Kísérletek arra, hogy más műfajban, más eszközökkel próbálják megközelíteni, érzékeltetni az engem éppen foglalkoztató kérdéseket. Akkoriban még abban sem voltam biztos, hogy megugrom-e a léceket: befogadnak-e a céhbe, nevezhetem-e magamat egyáltalán művésznek? A kerámiával ugyanis csak az egyetlen után kezdtem el foglalkozni. Olaszországi művészeti tanulmányaim befejezése után pedig szinte azonnal más pályára sodort a történelem szele. A drámai megfogalmazás itt szándékos. Anyai szülőhazám, Észtország 1991-ben nyerte vissza függetlenségét. Én meg épp ezért, ennek jóvoltából kerültem ki 1992 elején Helsinkibe, ahol négy évet szolgáltam magyar diplomataként. Elsősorban ész és balti ügyekkel foglalkoztam, közben pedig gyakran fél éjszakákon át és a szabad hétvégéken próbáltam agyagba önteni mindazt, ami a nappalokból kimaradt.

Nem változott ez azóta sem, hogy Észtországban élek. Más jellegű munkáim után – két ízben, két perióduson keresztül dolgoztam a helyi Magyar Intézet vezetőjeként – úgy térek vissza a kerámiához, mint más a távoli kedveséhez. Ott próbáljuk meg folytatni, újrakezdeni, ahol korábban abbamaradt...

Amikor az agyagot kezembe veszem, csak az alapszerkezetről és a méretekről van elképzelésem, minden más menet közben alakul ki. Az elején mechanikusan halad a munka. Lépésről lépésre, rutinszerűen, mint ahogy a kőműves rakja a téglát egymásra. Tapasztalatból, megszokásból, mert benne van a jártasság a kezében. Az ősember is így pattintgatta a kovakövet, míg lassan kiismerte viselkedését. Kítapasztalta, hol és milyen erővel kell a másik kővel ráütnie, hogy éppen úgy váljon le róla egy darabka, ahogy azt a kőbalta funkciója megkívánta. Az alkotó is lassacskán jön rá, hogyan viselkedik az anyag a keze alatt, de eközben azt is megtapasztalja: nem tehet meg akármit. Tiszteletben kell tartania az adott matéria sajátosságait, mert különben úgy jár, mint a tizenkét kőműves a mondában. Amit felraknak estig, reggelre leomlik. Művészünk ezért figyelni a természetet, keresi benne az ismétlődést, a ritmust. A művészetben ezt nevezik formanyelvnek. Közben azonban önmagából is fölládoz valamit, s kötőanyagként beleépíti a falba. Utána aztán váratlanul úgy jár, mint Gepetto mester a fadarabbal, amikor a bábút faragta. A még esetlen forma egyszeriben csak halkan megszólal, megszólít. Lélek költözik belé, s attól kezdve már ő dirigál. Úgy tesz, mint az ormótlan, alaktalan sziklatömb a hegyekben, mely évmilliókon keresztül ki van téve esőnek, hónak, szélnek, fagnak, napsugárnak, a zajló folyó árjának, földrengésnek, míg csak meg nem repezik, darabok nem töredeznek le belőle, s formái lekerekednek. Más szóval: formát ölt, s ezzel erőteret teremt magának. Vonz és taszít, s a láthatatlan erővonalak mentén igazítja magát a csillagok járásához. Számítógépes nyelven szólva installálja magát környezetéhez. Az arra lakó emberek pedig meglátnak benne valamit.

Elkezdik tisztelni, mondák születnek róla, s így életük részévé válik. Részesé lesz közösségüknek. Éltre kel.

Néha mégis megesik, hogy kevésnek bizonyul a habarcs. A lélek ilyenkor mégsem ölt egészen testet az anyagban, hanem csak szunnyad benne, mint alvó rügy a fán. Álmodik. Arról, hogy milyen lesz az, amikor egy másik műben talán majd valóban felébred.

Tallinn, 2017

BERECZKI URMAS ÉRTÉKKÖZVETÍTÉSE ÉSZTORSZÁGBAN

1. Bereczky Urmas sokoldalúsága

■ Sokoldalúságáért is tisztelhetjük Urmast.¹ Hiszen tudományt művel, közíró, magyarintézet-újraszervező, az *Észtország* útikönyv legfőbb szerkesztője („jégtörő” munka 1983-ból, pazar kötet 2007-ből). Ugyanakkor kétkezi alkotóművész, keramikus. Tudós magyar édesapjának, egyetemi oktató észt édesanyjának, egyetemi oktató s diplomata öccsének, segítő környezetének, észt keramikusművész feleségének s gyermekeiknek (no meg iskoláinak, szorgos tanárainak) köszönheti a bőséges útravalót, azt a bizonyos „hamuban sült pogácsát”.

Bereczki Urmas eddig is igyekezett fölhasználni az újabb lehetőségeket a műveltség, az ismeretek célba juttatására. Könnyen kezelhető (s a viszonylag olcsó) hordozón, CD-n adott közre fontos e-könyveket a magyar-észt kapcsolatokról, a kisebb népcsoportok és nyelvek sorsáról, valamint romantikus zeneszerző óriásunkról, Liszt Ferencről.²

2. Az észt írófejedelmről

■ A világháború után néhány év alatt a külföldi észték hatékony szervezőjévé, koronázatlan költő-írófejedelmévé lett Bernard Kangro³ költeményei a természetből („zöldek”) és a hagyományból, a vidéki, földműves életből táplálkoznak. Hajlékony verselő a szonettekől a szabad versekig.⁴

*Need mu mustad isaisad
mineviku rehetares,
olles väsimatult visad,
teevad löppemata tööd.*

*Az én fekete nagyapáim ók,
a múlt gabonaszárító csűrében,
s mivel fáradhatatlanul kitaratók,
munkára űzi őket a vágó.*

(Ajatu mälestus – Időtlen emlék)
Képes Géza fordítása

Találóa „kishitűen bizakodó” jelzővel illeti Bereczki Urmas a rangos észt alkotót, aki a rendszerváltás indulásakor még bizonytalan a sikerben, az Észtország lehetetlennek tűnő újrafüggetlenedésében:

Elkezdik tisztelni, mondák születnek róla, s így életük részévé válik. Részesé lesz közösségüknek. Éltre kel.

Néha mégis megesik, hogy kevésnek bizonyul a habarcs. A lélek ilyenkor mégsem ölt egészen testet az anyagban, hanem csak szunnyad benne, mint alvó rügy a fán. Álmodik. Arról, hogy milyen lesz az, amikor egy másik műben talán majd valóban felébred.

Tallinn, 2017

BERECZKI URMAS ÉRTÉKKÖZVETÍTÉSE ÉSZTORSZÁGBAN

1. Bereczky Urmas sokoldalúsága

■ Sokoldalúságáért is tisztelhetjük Urmast.¹ Hiszen tudományt művel, közíró, magyarintézet-újraszervező, az *Észtország* útikönyv legfőbb szerkesztője („jégtörő” munka 1983-ból, pazar kötet 2007-ből). Ugyanakkor kétkezi alkotóművész, keramikus. Tudós magyar édesapjának, egyetemi oktató észt édesanyjának, egyetemi oktató s diplomata öccsének, segítő környezetének, észt keramikusművész feleségének s gyermekeiknek (no meg iskoláinak, szorgos tanárainak) köszönheti a bőséges útravalót, azt a bizonyos „hamuban sült pogácsát”.

Bereczki Urmas eddig is igyekezett fölhasználni az újabb lehetőségeket a műveltség, az ismeretek célba juttatására. Könnyen kezelhető (s a viszonylag olcsó) hordozón, CD-n adott közre fontos e-könyveket a magyar-észt kapcsolatokról, a kisebb népcsoportok és nyelvek sorsáról, valamint romantikus zeneszerző óriásunkról, Liszt Ferencről.²

2. Az észt írófejedelmről

■ A világháború után néhány év alatt a külföldi észték hatékony szervezőjévé, koronázatlan költő-írófejedelmévé lett Bernard Kangro³ költeményei a természetből („zöldek”) és a hagyományból, a vidéki, földműves életből táplálkoznak. Hajlékony verselő a szonettekől a szabad versekig.⁴

*Need mu mustad isaisad
mineviku rehetares,
olles väsimatult visad,
teevad löppemata tööd.*

*Az én fekete nagyapáim ók,
a múlt gabonaszárító csűrében,
s mivel fáradhatatlanul kitarótk,
munkára űzi őket a vág.*

(Ajatu mälestus – Időtlen emlék)
Képes Géza fordítása

Találóa „kishitűen bizakodó” jelzővel illeti Bereczki Urmas a rangos észt alkotót, aki a rendszerváltás indulásakor még bizonytalan a sikerben, az Észtország lehetetlennek tűnő újrafüggetlenedésében: